

Narozen 14.června 1930

Narodil jsem se ve Vyšném Čaji, to je za Košicemi. Odtamtud byl můj otec. On byl cestář, opravoval cesty. Hned z kraje války musel narukovat. Když přišli Němci, ti první Němci, co brali na práci, tak je sebrali do vojenského pracovního tábora. Jak tatínek odešel, šli jsem do Bidovců, za máminou rodinou. Matka, já a ještě malá sestra. Tam jsme prožívali válku.

Ostatní muže odvedli do pracovních táborů. Hodně lidí tam zemřelo, vrátili se odtamtud asi jen tři nebo čtyři. Nebo se vrátili bez nohy a stejně pak zemřeli.

V Bidovcích bylo hodně Romů. Když jsem byl menší, bydleli Romové přímo ve městě. Ale jak přišla ta Slovenská republika, všechny přestěhovali daleko, až k lesu. To bylo takové dva, tři kilometry. Během toho přesunu jsme tam už byli. Vyhnali nás ven, dělejte si co chcete. Museli jsme si najít místo v lese, při potoku, za potokem. Postavili jsme si tam malé dřevěnice, takové chatrčky, ale ty brzy rozbouřili Němci. Živili jsme se tam, čím se dalo. V létě se pracovalo, máma dělala u sedláků. Já už jsem taky jako malý musel pracovat u sedláků. Jedna velká selka, panička, mě vytáhla ze školy. Slováci dělali s Cigánama, jak chtěli. Člověk byl jako otrok. Koho si vybrala, toho si sebrala. Přišla do školy, rozhlížela se, kterého si má vybrat. No a zrovna si vybrala mne. Jiní sedláci si vzali zase jiné děti. Byl jsem malý a už jsem musel jít krávy pást. Jak budu chodit do školy? Chci se naučit číst a psát! „Né, né, ty nemusíš mít školy, být vzdělaný, tady budeš s krávama“. Jenom za jídlo a roztrhané šaty. Byl jsem tam po celou válku. V době, kdy jsme už nemohli chodit do vesnice, pro mne stále chodila a brala mne s sebou pást krávy. Když jsem přišel sem, do Čech, už mě nechtěli vzít do školy, už jsem byl moc velký. Tak jsem se nenaučil číst a psát. Trochu jsem se sám naučil něco přečíst, ale nenapíši to. Snažím se to teď na stará kolena učit.

Židy odvezli, ještě když jsme bydleli ve městě. Hodně jich tam bylo, měli tam asi tři nebo čtyři obchody. To ráno jsme vstali, a už byli Židé pryč. Přišli na ně najednou, o půlnoci, naložili každému 35 kg na záda a hybaj. Netušili jsme, co se s nimi stalo. Takoví hodní Židé to byli. Máma u nich dělala, chodila jim tam uklízet a zabíjet husy a kachny. Jeden starý Žid mi dával bonbóny a sladkosti zadarmo, dával mi šaty po klukovi... To ráno najednou byli všichni pryč. Baráky zůstaly prázdné. Jejich domy si rozebrali místní chudí Slováci. Nikdo z nich se nevrátil, ani jeden.

Gardisti byli místní lidé, ve válce řádili a po ní také. Mlátili nás klackem, honili nás, když jsme šli na pole ukrást si nějaká rajčata. Jéžiš, ty nás hnali! Až nahoru přišli mezi Romy, vytáhnul nás, děti ven a křičel: „Kdo byl na poli?“ Byli ještě horší než Němci. A po válce všichni dělali, jako že byli partyzáni.

Když přišli Němci, fronta, byla v Bidovcích celá vesnice evakuovaná. Přišli a zabrali celé město. Přímo u nás byla válka, fronta, na Dargově, což je kousek. V Bidovcích měli složenou municí, všechno možné. Všechny sedláky vyhnali pryč, když přišla fronta. Zabrali jim majetek, zabili dobytek. Sedláci zapřáhli koně a jeli. Ale co my? Vesnice byla plná Němců, ale my jsme byli naštěstí nahoře, daleko.

Napřed nás nechávali, asi tak týden. Tou dobou už začali ostatní Romové utíkat. Všichni utekli někam pryč, my jsme zůstali poslední. My jsme ani nevěděli, že tamti utekli. Ráno jsme se probudili a nikde

nikdo, všichni se rozutekli. Chystali jsem se utéct další den. Jenže ještě ten den večer přišli a odvezli nás pryč. Z vesnice nás odvedli esesáci. Měli na uniformě takové plechování s nějakým nápisem. Po každém, kdo utíkal, ihned stříleli. Naložili nás na auto a odvezli, asi takových padesát kilometrů. Pak nás vyložili a předali nás těm Němcům, co se vraceli z fronty.

Pak jsme museli dlouho pěšky. Až někde u Drienova jsme byli. Kde byly večer stáje, tak nás do nich zahrnali, tam jsme spali.

Kdo nemohl, měl smůlu. Děti byly malinké, nemohly na nožičky, tak pomalu skomíraly. Němci sebrali pistoli a normálně je stříleli, házeli je do výkopu. Kdo vydržel, ten musel jít.

Pak jsme přijeli do toho Drienova. Tam nás zase zahrnali do stáje. Dva dny jsme vůbec nic nejedli, nedali nám nic najíst. Potom přišli gardisti, Slováci, ti byli ještě horší než Němci. Ti nám dávali uvařené šlupky z brambor a syrovou řepu. Tam jsme čekali, jestli přijede transport, aby nás Němci naložili a odvezli nás do Německa. Jeden den večer přišli a řekli: „Připravte se, dneska vás odvezou do Německa.“ Jeden gardista povídá: „Kdo má nějaké zlato, šperky, tak se dostane ven.“ Bylo nás tam přes dvacet lidí, možná i čtyřicet. Moje máma měla zlatý prsten a on ho uviděl. „Co ten prsten? Když mi dáte ten prsten, tak vás pustím ven.“ Máma si pomyslela: „Lepší jít ven, než kdyby nás odvezli.“ A tak jim řekla „Já vám dám ten prsten, ale když pustíte všechny.“ Byl drahý. Přesně v půl jedné nás vypustili ven. No ale teď kam jít? Neznali jsme tu dědinu. Nikdo tam nikdy nebyl. Ten gardista nám říkal: „Běžte okolo plotu, zahrad, tam na poli u lesa bydlí Cigáni.“ Tak jsme tak šli. Omrzlí, zima byla, ani oblečení pořádné jsme neměli. Špinaví, samé vši jsme měli. Tak jsme našli ty Romy, u lesa bydleli. Tehdy vždycky sedláci, celá vesnice dávala Romy pryč, od města, daleko až k lesu. Takové dva kilometry to bylo. Zima byla, my brečeli. Ti Romové tam taky hladověli, bídovali, neměli co jíst, co nám dát. Dali nám aspoň fazole, šlupky od brambor, stále jsme měli hlad. Tam jsme byli ještě asi čtrnáct dní, a válka už začínala končit. Přicházeli už Rusové od nás, z té fronty a hnali ty Němce. Jak utíkali, stříleli, koho viděli. Mě a malou sestru máma schovala pod sukně. Řekla: „Když mě odstřelí, alespoň vy zůstanete naživu“. Oni nás ale neviděli, jak kolem utíkali. Pak už bylo takové ticho, asi dvě hodiny a jeden chlap říká: „Pojďte ven už.“ Tak jsme vylezli z té díry ven a najednou vidíme: Rusáci. Nevěděli jsme, co jsou zač, co máme teď dělat. Některý starší chlap říkal: Neutíkejte nikam, to jsou Rusáci. Rusové k nám přišli, podávali nám ruce a říkali: dobrý, dobrý, můžete už jít domů, kdo nejste odsud. Zase jsme se sebrali a zase pěšky. Všude bylo plno mrtvol, Němci, Rusáci, celá fronta. Hledali jsme konzervy, co měli Němci, takhle jsme se živil, když jsme šli domů. Jenže pak se objevili Bandúrovci a Němci za nima a začali po nás střílet. Já dostal ránu do nohy, do lokte i jinam, byl jsem samá střepina. Máma mi říkala: „Co teď? Kam já s tebou půjdu?“ Jeden sedlák ve vesnici, do které jsme přišli, byl zvěrolékař a říkal: „Já ti pomůžu vyndat ty střepiny, abys mohl chodit.“ Sebral nějaké kleště a vytahoval mi to, zavazoval rány. „Odkud jste?“, ptal se. „No, z Bidovec!“ „Ježišmarja, to máte ještě daleko, moc daleko, ten kluk to nedojde,“ říkal o mně. „Ale, vezmu ho na záda, nějak dojdeme,“ na to máma.

Tak mne vzala na záda a nesla mne pomalu pěšky, trvalo nám to domů dost dlouho. Došli jsme domů asi za týden. Baráky rozbité, rozbombardované, žádné jídlo. Všechno na holičkách ostalo. Co teď? Spali jsme pod širákem, nic jsme neměli. Sehnali jsme nějaké větve, slámu, tak jsme spali. Potom ještě přišli

mámini bratři, tak postavili nějaké baráčky ze dřeva, takové jakoby boudy. Doktorka z našeho města mě posílala do nemocnice, ale všude bylo plno, jak bych se mohl dostat do nemocnice? Všechno mi hnisalo, tak ona mi to začala nějak hojit.

Po válce jsme na tom byli stejně jako předtím. Bez domova. Znova si všichni museli stavět.

Čekali jsme, až se vrátí táta, ale on nepřišel. On byl ve válce, padnul jako voják. Nevím, kde byl. Jeden jeho kamarád, co s ním sloužil nějak utekl, dostal se k partyzánům. Ten nám o něm po válce vyprávěl, jak padl. Nevím, kde přesně byl, někde u Prešova. Měl jsem jeho papíry, někdo mi je ale roztrhal.

Máma přišla po válce za prací do Čech, do Nového Boru, mě nechala zatím u rodičů na Slovensku. Někdo řekl, že tady v pohraničí jsou baráky. Že se tu může bydlet a podobně. Tak máma se sebrala a ještě s jinými lidmi přišla sem, do pohraničí. Dostala barák, práci, a pak se pro mě a sestru vrátila na Slovensko. Když já jsem sem přijel, máma pracovala v hutích u Antycha. To bylo asi ve čtyřicátém šestém nebo sedmém roku. Právě když jsem přijel do Boru, zrovna brali Němce, transportovali je. Každý mohl mít na zádech jenom 35 kg. Já zrovna přijel na nádraží, koukám na to a říkám si: „Kam jdou ti lidi? Tolik lidí? Kam všichni cestují?“ A taky museli odjet. Tolik baráků po nich zůstalo. My dostali taky barák po Němcích, nahoře v Boru II. Já musel narukovat v roce 1951 na vojnu. Máma na Velkou noc roku 1951 zemřela. Byla přechlazená na ledviny od té války, najednou mi zavolali, že zemřela. Přišel jsem domů, udělal jsem jí pohřeb. Malou sestru sebrali do ústavu v Kamenici, barák jsme nechali prázdný. Když jsem se vrátil roku 1953 z vojny, všechno mi vykradli. I šaty, i papíry, všechno. I když to bylo všechno zamčené, zaplombované. Rozbili okna, dveře, nenechali mi ani ponožky. Musel jsem chodit ve vojenských šatech. Když mě zaměstnali u Antycha, koupil jsem si montérky, protože za Gottwalda byly šaty drahé. Zůstal jsem bez rodičů, od malička. Za komunistů jsem léta pracoval jako dělník, dřel jsem, jak se dalo. Později jsme dostali od OPBH s manželkou byt v paneláku, to už bylo dobře.

Když vzpomínám na tu bídu, úplně mi jdou z toho slzy. Ten můj ročník, třicátý ročník, to jsme se narodili moc blbě. Ta bída, hlad, a dnes toho nikoho nezajímá. Děti mi to ani nevěří.